

“Stille top”; comfortabel of stilte voor de storm? Over afgehaakten – of afhaken - in de provincie Utrecht

Door Piet Renooy, lid Provinciale Commissie Leefomgeving (PCL)

Blog, Juni 2022

Het onbehagen groeit. Steeds minder mensen hebben vertrouwen in de politiek en in maatschappelijke instituties. Dat blijkt uit de regelmatige opiniepeilingen waarin de steun voor de regering verschrompelt, maar ook uit de groei van de groep burgers die zich min of meer afkeert van de samenleving, niet gaat stemmen, zich verzet tegen overheidsmaatregelen zoals de vaccinatieplicht of zelfs openlijk in opstand komt. Denk aan gele hesjes, denk aan woonprotesten en aan coronarellen. Er lijkt een aanzienlijke groep die maatschappelijk niet meer wil of kan meedoen, die “afhaakt”.

Josse de Voogd en René Cuperus schetsten in De Atlas van Afgehaakt Nederland voor Binnenlandse Zaken hoe dat afhaken zich ontwikkelt in ons land en wat de achtergronden (kunnen) zijn. De PCL vroeg Josse de Voogd zijn analyse toe te spitsen op de provincie Utrecht en te presenteren voor politiek en bestuur.

Belangrijk startpunt in de analyse van de Voogd en Cuperus is een indeling die het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) maakte van Nederlanders. In een eenvoudig twee bij twee diagram typeert het SCP de Nederlanders naar de mate waarin zij tevreden zijn over het eigen leven en over hoe het in de samenleving gaat. In het kwadrant met degenen die én ontevreden over het eigen bestaan zijn én vinden dat het slecht gaat met onze samenleving, vinden we de afhakers. Deze “toekomst-pessimisten” stemmen vooral PVV, Forum voor Democratie, of gaan niet stemmen. Zij hebben over het algemeen een lagere opleiding en lager inkomen en lezen geen dagblad. De “optimisten” stemmen op traditionele partijen zoals VVD, D66, PvdA of GroenLinks, hebben een hogere opleiding en bovenmodaal inkomen, lezen NRC of FD.

In zijn inleiding benadrukte Josse dat die “optimisten” overal aan de knoppen zitten; zij leveren de ministers, de burgemeesters en bezetten de stoelen in de bestuurskamers van polderend Nederland. Ze zijn het establishment. De “pessimisten” ontberen elke vorm van macht, zij zijn in die gremia niet vertegenwoordigd.

Wanneer we nu de kaart van Nederland bekijken, zien we dat de groepen niet gelijkelijk zijn verdeeld over ons land. Kort door de bocht vinden we de afhakers vooral in de krimpgebieden aan de randen van het land, in het bredere zuiden, in voormalig industriële regio's en in plaatsen die eens groeikernen waren. De toekomst-optimisten blijken vooral te wonen in de noordwest – zuidoost diagonaal Alkmaar – Nijmegen, waarin de grote steden Amsterdam en Utrecht.

Deze strook met sterk “aangehaakten” gaat dus dwars over de provincie Utrecht. Daar komt bij dat dwars door de provincie nog een andere lijn gaat; die van de “burgerschapszone”. Deze gaat van zuidwest Nederland naar het noordoosten en komt sterk overeen met de zogenaamde “Bible Belt”. Bewoners van die strook Nederland tonen zich meer maatschappelijk betrokken (gemeenschapszin) en hebben meer vertrouwen. Precies in de provincie Utrecht kruisen beide stroken elkaar.

De Voogd constateerde dat de provincie Utrecht op die manier wel de meest “aangehaakte” regio lijkt te zijn, meer nog dan andere bolwerken zoals Amsterdam en omgeving. De stille top, zo noemde hij het. Geen zorgen dus, zo lijkt het. Maar daar is geen sprake van.

Ten eerste: statistieken verdoezelen. De cijfers die in de analyse gebruikt zijn, tonen het grote plaatje. Daardoor vallen reëel bestaande probleemgebieden soms weg, simpel omdat ze te klein zijn. Maar wanneer je inzoomt op de kaart zijn ze te zien, de “pockets” met minder optimistische, minder gelukkige bewoners. Wijken, dorpen waar het minder goed gaat, waar groepen wonen die de toekomst niet rooskleurig inzien. Generaliserend zijn het vaak jaren 70 en 80 buurten, met bewoners die net boven het minimum verdienen maar geconfronteerd worden met steeds moeilijkere levensomstandigheden. Een energiecrisis met enorm stijgende prijzen is voor hen zeer bedreigend. De sociale vangnetten zijn voor deze burgers vaak moeilijk toegankelijk door ondoordringbare bureaucratie of doordat zij er net niet voor in aanmerking komen. Het onbehagen kan daar sterk groeien.

Ten tweede: succes heeft zijn keerzijde. Een provincie als een apenrots vol blije en succesvolle D66 en GroenLinks stemmende bewoners leidt tot verdringing; er is niet voor iedereen plaats op die rots. Mensen met een kleinere beurs, of zonder een vermogen om de woningmarkt op te stappen, worden gedwongen elders hun heil te zoeken; ze worden naar de randen van de stad en zelfs de provincie uit “gedrukt”.

Er is dus voor de gemeenten en provincie Utrecht geen enkele reden om rustig achterover te leunen. Het is van belang:

- Oog te houden voor die groepen en wijken waar het onbehagen groeit. Betrek hen bij besluitvorming. Dat betekent extra inspanning want bij de “gewone” participatieprocessen zien we hen niet. Dat is de habitat van de gepensioneerde, hoog opgeleide witte man met veel tijd en energie. Ga daarom die wijken in, zoek contact, creëer kanalen voor communicatie en maak verbinding. Probeer dan met name oog te hebben voor de (lange termijn) effecten van ruimtelijke maatregelen op juist deze groepen.
- Ervan bewust te zijn dat de woningmarkt werkt als de sorteerhoed op Zweinstein. De ruimtelijke ordening stuurt de samenleving, dus denk goed na welke wijken we (waar) willen bouwen. De Voogd wees bijvoorbeeld op het gevaar van “doorschuifwijken”, wijken waar en masse mensen uit iets oudere wijken naar toe verhuizen, waardoor de verlaten wijken verloederen. Dat proces heeft zich bijvoorbeeld voorgedaan in nieuwe steden als Lelystad en Almere en dreigt in Nieuwegein. Om dat tegen te gaan pleit hij voor homogene straten in heterogene wijken, waardoor er ook in de wijken zelf opwaartse mobiliteit mogelijk is. Hij noemde Lunetten als goed voorbeeld.

De Voogd en Cuperus benadrukken in hun publicatie de noodzaak om de polarisatie tussen establishment en non - establishment te temperen en te ontregelen. Wat de PCL betreft, nemen we deze oproep in de provincie Utrecht serieus en denken we verder over de stappen die we kunnen zetten om hieraan bij te dragen.